

NEPILNAMEČIŲ KRIMINALINĖS JUSTICIJOS REFORMOS ĮGYVENDINIMO ASPEKTAI

Kęstutis Vitkauskas

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto
Policijos veiklos katedra
V. Putvinskio g. 70, LT- 44211 Kaunas, Lietuva
Telefonas (8-37) 303 643)

Pateikta 2010 m. kovo 15 d., parengta spausdinti 2010 m. kovo 25 d.

Anotacija. Straipsnyje, remiantis JT Vaiko teisių konvencijos nuostatomis, teisės aktais, Nusikaltimo prevencijos Lietuvoje centro, vaiko teisių apsaugos tarnybų duomenimis bei teismų praktika, nagrinėjami nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos įgyvendinimo teisiniai ir administravimo aspektai. Darbe atskleidžiamos nepilnamečių justicijos reformos priežastys, jos įgyvendinimo eiga, nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas, teisingumo vykdymo teisinis reguliavimas, auklėjamojo poveikio priemonių taikymo problemos.

Straipsnyje daroma išvada, jog dėl kai kurių teisinio reguliavimo netobulumų bei vieningos teismų praktikos nebuvimo, nepakankamai išvystyto vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros paslaugų tinklo apskrityse bei pasitaikančių darbo trūkumų, nepilnamečių kriminalinės justicijos reforma įgyvendinama nepakankamai efektyviai.

Reikšminiai žodžiai. kriminalinė justicija, nepilnamečių teisinė atsakomybė, vaiko teisių apsauga

Įvadas

Vaikų nusikalstamumas, teisės aktų pažeidimai bei teisės aktais nustatytų pareigų nevykdymas, nepaklusimas nustatytoms elgesio taisyklėms ir moralės normoms, kitų žmonių teisių ir teisėtų interesų pažeidimas – reiškinys, kurio realų paplitimą tiksliai įvertinti sunku. Statistiniai duomenys, kuriais remiantis teigiama, kad nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje stabilizavosi, nėra patikimi, kadangi šiam reiškiniui yra būdingas latentiskumas ir dėl šios priežasties statistika gali neatspindėti tikslios nepilnamečių nusikalstamumo padėties. Be to, vis dažniau atkreipiamas dėmesys, kad nepilnamečių padaromi nusikaltimai sunkėja, nusikaltusiųjų amžius jaunėja.

Kovai su šiuo reiškiniu yra būtinas kompleksas priemonių, kurių viena – baudžiamosios atsakomybės, orientuotos į teisės pažeidėjų resocializaciją ir rehabilitaciją, sistemos sukūrimas. 1997 m. Vyriausybė priėmė Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos 1997-2005 m. nacionalinę programą, kurioje buvo pabrėžiamas susirūpinimas recidyviniu nepilnamečių nusikalstamumu¹. 2000 m. Lietuvoje pradėta įgyvendinti *Nepilnamečių justicijos 1999 – 2002 m.*

¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997. kovo 6 d. Nutarimas Nr. 197 *Dėl Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinės programos*. Valstybės žinios, 2004, Nr. 40- 1073

programa.² Jos tikslas – parengti nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos koncepciją, pritaikyti baudžiamųjų įstatymų normas JT Vaiko teisių reikalavimams, reorganizuoti pataisos įstaigų sistemą. Šios programos kai kurių tikslų tęstinis pobūdis nulėmė poreikį nuolat taikyti numatytas programoje priemones bei kelti naujus siekius. Todėl nuo 2004 metų Lietuvoje buvo pradėta vykdyti nauja *Nepilnamečių justicijos 2004-2008 metų programa*, kurios paskirtis – sudaryti sąlygas kryptingam, ilgalaikiam ir kompleksiniam nepilnamečių justicijos tobulinimui, labiau orientuotis į diferencijuotus teisę pažeidusių nepilnamečių, su jais dirbančių institucijų, darbuotojų ir visos visuomenės poreikius.³ Šia programa taip pat buvo siekiama padėti įgyvendinti Lietuvos Respublikos įstatymų nuostatas, reglamentuojančias nepilnamečių teisinės padėties ir atsakomybės ypatumus.

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojo naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – BK). Svarbiausias jo akcentas, susijęs su nepilnamečių baudžiamosios justicijos reforma, – atskiras BK skyrius, skirtas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumams. Nors teisinis pagrindas veiksmingesnei nepilnamečių justicijos sistemai iš esmės sukurtas, tačiau vis dar aukštas nepilnamečių nusikalstamumo lygis,⁴ skirtinga teismų, skiriančių nepilnamečiams bausmes ir auklėjamojo poveikio priemones praktika rodo, kad kai kurias jo sudedamąsias dalis dar reikia kurti ar tobulinti. BK nuostatomis įgyvendinti reikia papildomų priemonių, kurios šias nuostatas patikslintų, numatytų jų realizavimo tvarką. Taip pat būtina analizuoti teisės normų įgyvendinimo efektyvumą, suderinamumą ir jas tobulinti, kad būtų sukurta nuosekli sistema.

Šios aplinkybės suponuoja straipsnio tikslą – atskleisti nepilnamečių justicijos reformos aspekto – teisingumo vykdymo nepilnamečiams problemas.

Tikslui pasiekti darbe atskleidžiamos nepilnamečių justicijos reformų prielaidos bei nepilnamečių nusikalstamumo tendencijos, nagrinėjami baudžiamosios atsakomybės taikymo nepilnamečiams ypatumai, bausmių skyrimo nusikalstamas veikas padariusiems nepilnamečiams problemos.

1. Nepilnamečių justicijos reformos prielaidos.

Lietuva, 1995 m. ratifikavus JT Konvenciją, privalėjo suderinti nacionalinius teisės aktus su vaikų teises reglamentuojančiomis tarptautinėmis teisės normomis, kurios reikalavo labai atsargiai taikyti laisvės atėmimo bausmę nepilnamečiams, nes pernelyg griežtos priemonės gali suardyti vaiko asmenybę ir paskatinti vėl nusikalsti.

Pirmąjį dešimtmetį po nepriklausomybės atkūrimo pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (toliau - BK) nepilnamečiai buvo baudžiami tik už sunkius nusikaltimus,

² Nacionalinio nusikaltimo prevencijos Lietuvoje centras. *Nepilnamečių justicijos 1999-2002 metų programa*, http://www.nplc.lt/sena/pr13/program_dok/47.doc (2010.03.12)

³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. Gruodžio 19 d. nutarimas Nr. 600 *Dėl nepilnamečių 2004-2008 metų justicijos programos patvirtinimo*. Valstybės žinios, 2004, Nr. 83 - 3008.

⁴ *Vaikų nusikalstamumas 2010.01.01* Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/7_Nusikalst20100210.doc (2010.03.10)

o vaikai iki 14 metų apskritai nebuvo traukiami baudžiamojon atsakomybėn⁵. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog BK nenumatė ir vaikų iki 14 metų amžiaus, padariusių teisės pažeidimus, auklėjimo bei jo elgesio taisymo galimybių. Todėl tuo atveju, kai dėl amžiaus ar kitų aplinkybių vaikui negalėjo būti taikoma baudžiamoji (ar administracinė) atsakomybė, jam galėjo būti skiriamos tik drausminės ir priverčiamosios auklėjimo priemonės, numatytos *Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo* 49 str.: įspėjimas, įpareigojimas viešai ar kitokia forma atsiprašyti nukentėjusiųjų, atidavimas tėvų ar kitų asmenų priežiūrai pagal laidavimą, namų priežiūra (laisvalaikio apribojimas), atidavimas į specialiąją auklėjimo ir drausmės įstaigą bei kitos įstatymų numatytos priemonės.⁶

JT Konvencijos 37 str. b) punkto reikalavimą, kad vaiko areštas, sulaikymas ar įkalinimas būtų taikomi tik kaip kraštutinė priemonė⁷ Lietuvos teismų praktikoje nebuvo tinkamai įvertintas: palyginti su Europos Sąjungos valstybių praktika, didelei daliai nuteistų nepilnamečių buvo skiriama laisvės atėmimo bausmė, o ne alternatyvios prevencinio poveikio priemonės. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Statistikos departamentas) duomenimis teismai nuosprendžio vykdymą atidėdavo gana retai: 1991 m. - 57 proc. nepilnamečių, 1992 m. - 66 proc., 1993 m. - 50 proc., 1994 m. 49 proc., 1995 m. - 67 proc., 1996 m. - 37 proc., 2002 metais siekė 62,4 procento. Lietuvoje 1991 – 2003 metais tik 3 - 4 proc. nuteistų jaunuolių buvo nubausti viešais darbais, ir apie 9 proc. pinigėmis baudomis.⁸ Už padarytas nusikalstamas veikas teismų nutarimu pagal BK 61 str. į specialiuosius vaikų auklėjimo ir globos namus vidutiniškai kasmet buvo siunčiami 50 nepilnamečių. Apie 20 – 30 vaikų iki 14 metų kasmet į šiuos namus buvo nukreipiami pagal Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 49 str. Tokios priverčiamosios auklėjamosios pobūdžio priemonės kaip įpareigojimas savo darbu pašalinti materialinę žalą ar namų priežiūra teismų buvo skiriamos itin retai.

Nepilnamečių priverčiamosios auklėjamosios pobūdžio priemonių taikymo sistema 1990-2000 metais nepajėgė sustabdyti augančio vaikų nusikalstamumo šalyje ir sudarė prielaidas ne tik gilėti senoms nepilnamečių nusikalstamumo tendencijoms, bet ir atsirasti naujoms (žr. *I lentelę*). Per 1990-1995 metų laikotarpį nepilnamečių nusikalstamumo augimas pusantrą karto aplenkė šios amžiaus grupės vaikų skaičius augimą ir bendrojo nusikalstamumo augimą. Ypač spartus nepilnamečių nusikalstamumo augimas prasidėjo 1994 m. ir tęsėsi iki 2000 m. Palyginti su 1990 m., 2000 m. nepilnamečių nusikalstamumas padidėjo dvigubai. Išryškėjo naujos vaikų

⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 1999.

⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807.

⁷ Lietuvos Respublikos Seimo įstatymas Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501

⁸ Lietuvos Respublikos vyriausybės 2004. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 600 „Dėl nepilnamečių justicijos 2004 -2008 metų programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, Nr. 83 - 3008.

nusikalstamumo tendencijos: jaunesnių nei 14 metų vaikų nusikalstamumo augimas, bendra nepilnamečių padarytų nusikaltimų "sunkėjimo" bei pakartotinių teisės pažeidimų padarymo didėjimo tendencija. Pavyzdžiui, nuo 1990 iki 1998 metų nepilnamečių padarytų plėšimų skaičius išaugo 7,5 karto, ir dvigubai išaugo pristatytų į policijos nuovadas teisės pažeidimus padariusių vaikų, jaunesnių nei 14 metų, skaičius.⁹ 1998 m., palyginus su 1991 m., pakartotinai nusikalto 2,4 karto daugiau nepilnamečių.¹⁰

1 lentelė. Nepilnamečių padarytos nusikalstamos veikos 1990 – 2007 m.

Metai	1990	1992	1994	1996	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kaltinami nusikalstamos veikos padarymu	2042	2747	3036	3408	3322	3339	3578	3668	3522	3274	4232	4135	3583	3413
Palyginti su bendru asmenų, kaltinamų nusikalstamos veikos padarymu skaičium, proc.	16,3	14,6	14,3	5,3	13,1	13,3	14,3	13,8	13,7	13,8	15,2	15,9	14,4	15,0
Ištirta nusikalstamų veikų	1928	2747	2177	5348	4977	5070	5519	5396	5152	4058	5021	4759	4244	4051
Nusikalstamų veikų sk. 100 t. gyventojų	-	-	123	148	140	143	157	155	148	117	146	139	125	120

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenimis.
<http://www.nplc.lt/sena/stat/asm/asm9.htm>

Tokią padėtį didžiaja dalimi lėmė socialiniai - ekonominiai pokyčiai Lietuvos visuomenėje po Nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais.¹¹ Sudėtingai ir greitai keičiantis žmonių galimybės, diferencijuojantis socialiniams sluoksniams, mažėjant darbo ir pajamų užtikrintinamumui, daug jaunų žmonių jautėsi pažeidžiami ir atskirti nuo visuomenės. Kita vertus, nepilnamečių nusikalstamumo augimas atskleidė ir esamos nepilnamečių teisės pažeidėjų pataisos sistemos trūkumus. Palyginus su 1990 m., paauglių, kurie padarė nusikaltimus grįžę iš laisvės atėmimo įstaigų, skaičius 1998 m. padidėjo 6,4 karto¹². Nepilnamečių teisės pažeidėjų amžiaus dinamika rodo, kad kuo jaunesnis asmuo patenka į pataisos įstaigą, tuo didesnė yra tikimybė, kad jis vėl padarys nusikaltimą.

Nepilnamečių nusikalstamumo augimas bei prevencinių priemonių taikymo praktikos netobulumas suponavo būtinybę reformuoti nepilnamečių pataisos sistemą, pirmiausiai, suvokiant ją ne vien kaip bausmių administravimo ar vykdymo priemonę, bet labiau kaip jaunų teisės pažeidėjų resocializacijos ir rehabilitacijos galimybę.

2. Teisingumo vykdymas nepilnamečiams, padariusiems nusikalstamas veikas.

⁹ Lietuvos Respublikos vyriausybės 2004. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 600 „Dėl nepilnamečių justicijos 2004 -2008 metų programos patvirtinimo“. Valstybės Žinios, Nr. 83 - 3008

¹⁰ *Prevencija. Policija ir visuomenė. Informacinis leidinys*. Policijos departamentas prie VRM ir Nusikaltimo prevencijos Lietuvoje centras. Nr.3, 2006 m., p. 12

¹¹ Vilks A., Bergmanis D. Nusikalstamumo tendencijos įžengiant į trečiąjį tūkstantmetį ir nusikalstamumo prevencijos problemos// *Jurisprudencija:mokslo darbai*, 1999 nr. 13 (3). p. 89.

¹² Babachinaitė G. Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas//*Jurisprudencija: mokslo darbai*, 2000. Nr. 15(7). p. 131.

Siekiant iš esmės pakeisti nepilnamečių kriminalinės justicijos sistemą, kad ji galėtų atitikti rehabilitacijos poreikius, Jungtinių Tautų vystymo programos iniciatyva 1999 m. lapkričio 17 d. su Lietuvos Respublikos Vyriausybe pasirašytos sutarties pagrindu buvo pradėta vykdyti 2000 - 2002 m. Nepilnamečių justicijos programa, finansuojama iš Jungtinių Tautų vystymo programos, Atviros Lietuvos Fondo ir Olandijos Vyriausybės lėšų. Pagrindinis Programos tikslas – sukurti nuoseklią nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos koncepciją, pagrįstą pagarba vaiko teisėms, skatinančią nepilnamečių teisės pažeidėjų rehabilitaciją ir pataisą, taip pat sukurti nepilnamečių justicijos reformos teisinį pagrindą.

2.1. Bausmių skyrimas teisę pažeidusiems nepilnamečiams.

Į nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos koncepcijos autorių siūlymus nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės srityje iš dalies buvo atsižvelgta 2003 m. įsigaliojusiam naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.¹³ Siekiant padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį derinant baudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu bei riboti laisvės atėmimo bausmės ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymo galimybes, įstatymų leidėjas į BK įtraukė atskirą skyrių - "Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai" - kuriame buvo numatytos nepilnamečiams taikytinos auklėjamojo poveikio priemonės bei apibūdinami bausmių ir jų skyrimo nepilnamečiams ypatumai.

Naujasis BK nepakeitė amžiaus, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus, tačiau 13 str. 3 d. numato galimybę vaikui, kuriam iki pavojingos veikos padarymo nebuvo suėję 14 metų, įstatymų nustatyta tvarka, taikyti auklėjamojo poveikio priemones. Nepilnamečiai pagal baudžiamuosius įstatymus atsako, jeigu prieš padarant nusikaltimą jiems suėję 16 metų. Tačiau už kai kuriuos nusikaltimus atsako vaikai, sulaukę 14 metų amžiaus. Tai tyčiniai veiksmai, galintys sukelti traukinio katastrofą, nužudymas, tyčiniai kūno sužalojimai, sutrikdę sveikatą, išžaginimas, piktybinis arba itin piktybinis chuliganizmas, narkotinių priemonių grobimas, šaunamojo ginklo, šaudmenų ar sprogstamų medžiagų grobimas, vagystė, plėšimas, turto sunaikinimas ir sužalojimas tyčia sunkinančiomis aplinkybėmis. Įstatymas (BK 90 str.) nepilnamečiams, padariusiems nusikalstamą veiką, numato griežtai ribotą sąrašą bausmių: 1) viešuosius darbus, 2) baudą, 3) laisvės apribojimą, 4) areštą 5) terminuotą laisvės atėmimą. Lyginant su pilnamečiams numatytais bausmėmis (BK 42 str.), nepilnamečiams numatyta mažiau bausmių ir jų dydis įstatymo yra labiau apribotas: viešųjų darbų galima skirti

¹³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741

ne daugiau kaip 240 val., baudos dydis negali viršyti 50 MGL dydžio, ji gali būti skiriama tik dirbančiam ar turinčiam savo lėšų asmeniui, nepilnamečiui gali būti skiriama nuo 5 iki 45 parų arešto ir laisvės atėmimo bausmė negali viršyti 10 metų.

Skirdamas bausmę, teismas vadovaujasi ne tik bendrais bausmių skyrimo pagrindais, bet turi atsižvelgti ir į nepilnamečio gyvenimo ir auklėjimo sąlygas, sveikatos būklę ir socialinę brandą, anksčiau taikytas poveikio priemones ir jų veiksmingumą ir jo elgesį po nusikalstamos veikos padarymo (BK 91 str. 2 d.). Terminuotas laisvės atėmimas nepilnamečiui skiriamas, tik jeigu yra pagrindas manyti, kad kitos rūšies bausmių jo nusikalstamiems polinkiams pakeisti nepakanka, arba jeigu jis padarė sunkų ar labai sunkų nusikaltimą (BK 91 str.3 d.). Nepilnamečiui, nuteistam laisvės atėmimu už vieną ar kelis neatsargius nusikaltimus arba laisvės atėmimu ne daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis tyčinius nusikaltimus, teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo 1 iki 3 metų (BK 92 str.).

Šių nuostatų įtraukimas į BK skirtas įgyvendinti JT Konvencijos 37 str. 2 d. įpareigojimą rūpintis vaiku taip, jog nė iš vieno nepilnamečio neteisėtai ar savavališkai nebūtų atimta laisvė, o jo areštas, sulaikymas ar įkalinimas būtų taikomi tik kaip kraštutinė priemonė.¹⁴ 2006 m. JT Vaiko teisių komitetas, vertindamas antrąją Lietuvos JT Vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo ataskaitą (CRC/C/83/Add.14), teigiamai įvertino Lietuvos pastangas siekiant teigiamų pokyčių nepilnamečių justicijos srityje bei įgyvendinant Nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos programą, tačiau greta išreiškė „susirūpinimą dėl teismų kompetencijos nepažeisti vaiko teisių, taikant įstatyme numatytas nepilnamečių bausmių institutą reglamentuojančias teisės normas“¹⁵. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, tikslinga panagrinėti bausmių skyrimo nepilnamečiams praktiką ir jos galimybes mažinti nepilnamečių nusikalstamumą.

Bausmių vykdymo atidėjimas nepilnamečiams. Nepilnamečiui, nuteistam laisvės atėmimu už vieną ar kelis neatsargius nusikaltimus arba laisvės atėmimu ne daugiau kaip 4 metams už vieną ar kelis tyčinius nusikaltimus, teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo 1 iki 3 metų (BK 92 str.).

Pažymėtina, kad BK 92 str. įtvirtinta sąvoka, jog bausmės vykdymas „gali būti atidėtas“, todėl atidėti bausmės vykdymą yra teismo teisė, bet ne pareiga, tačiau esant byloje visoms BK 92 str. 1 d. numatytoms sąlygoms, teismas kiekvieną kartą privalo svarstyti galimybę pasiekti bausmės tikslus be realaus bausmės atlikimo. Kartu tai nereiškia, kad teismas

¹⁴ Lietuvos Respublikos Seimo įstatymas Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501

¹⁵ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos komentaras. CRC/C/LTU/2, 2006 kovo.17 d. [http://www.socmin.lt/l.php?tmpl_into\[0\]=index&tmpl_name\[0\]=m_site_index2&tmpl_into\[1\]=middle&tmpl_id\[1\]=132&m_e_id=9&menu_i_id=666](http://www.socmin.lt/l.php?tmpl_into[0]=index&tmpl_name[0]=m_site_index2&tmpl_into[1]=middle&tmpl_id[1]=132&m_e_id=9&menu_i_id=666)

privalo atidėti paskirtos bausmės vykdymą. Siekiant sustiprinti JT Konvencijos 37 str. nuostatų laikymosi privalomumą ir užkirsti kelią galimiems vaiko teisių pažeidimams skiriant jiems bausmes, tikslinga BK 92 str. įtvirtinti imperatyvą teismams skirti bausmių atidėjimo vykdymą, esant įstatyme numatytoms sąlygoms.

Įstatyme nenurodyta aplinkybių sąrašo, į kurį turi atsižvelgti teismas, taikydamas bausmės vykdymo atidėjimą, todėl spręsdamas šį klausimą teismas vadovaujasi ne tik BK 92 str. normomis, bet ir bausmės paskirties ir bausmės skyrimo bendraisiais pagrindais (BK 41, 54 str.), kitomis baudžiamojo įstatymo nuostatomis, įtvirtinančiomis bausmių skyrimo taisykles.

BK 92 str. 1 d. įtvirtintos sąlygos, leidžiančios teismui paskirtą nepilnamečiui bausmę atidėti, atskleidžia ir laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo instituto taikymo ypatumus nepilnamečiams. Pirmoji sąlyga, sudaranti prielaidas baudžiamojoje byloje spręsti bausmės vykdymo atidėjimo klausimą yra nepilnamečio pripažinimas kalto ir nuteisimas už atitinkamo sunkumo nusikaltimą. Bausmės vykdymas nepilnamečiui gali būti atidėtas nepriklausomai nuo jo padarytų tyčinių nusikaltimų sunkumo kategorijos, tačiau galutinė subendrinta bausmė už tyčinius nusikaltimus negali būti didesnė kaip ketveri metai laisvės atėmimo, o už neatsargių nusikaltimų padarymą – nepriklausomai nuo paskirtos galutinės laisvės atėmimo bausmės dydžio; atidedant bausmės vykdymą skiriama ne baudžiamojo poveikio priemonė ir (ar) įpareigojimai, bet auklėjamojo poveikio priemonės.

Kita būtina bausmės vykdymo atidėjimo sąlyga – teismo išvada, kad yra pakankamas pagrindas manyti, jog ir atidėjus nuteistajam paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymą bus įgyvendinti bausmės tikslai. Tai reiškia, kad nuosprendžio aprašomojoje dalyje turi būti motyvuojamas ne tik bausmės skyrimas, bet ir sprendimas dėl paskirtos bausmės vykdymo atidėjimo, nurodant BK 92 str. taikymo sąlygas bei pagrindžiant išvadą, kad bausmės tikslai bus pasiekti atidedant bausmės vykdymą. Teismų praktikos apibendrinimo duomenys rodo, kad teismai dažnai nemotyvuoja, kodėl mano, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo, arba nuosprendyje tik lakoniškai nurodo, kad yra pagrindas taikyti BK 92 str.¹⁶ Pavyzdžiui, Alytaus rajono apylinkės teismo 2007.05.18 d. nuosprendžiu nepilnamečis Ž.R. buvo nuteistas pagal BK 149 str.1 d. laisvės atėmimu 1 metams 10 mėnesių, pagal BK180 str. 2d. – laisvės atėmimu 1 metams 8 mėnesiams. Vadovaujantis BK 63 str. subendrinus bausmes, paskirtas laisvės atėmimas 2 metams ir 5 mėnesiams. Pritaikius BK 92 str., bausmės vykdymas atidėtas 2 metams, paskiriant auklėjamojo poveikio priemones: 60 val. nemokamų auklėjamojo pobūdžio darbų sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos ar kitose įstaigose bei elgesio apribojimas 6 mėnesiams, įpareigojant Ž.R. būti namuose nuo 22.00 iki 6.00 val., tęsti mokslą jaunimo

¹⁶ Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą apžvalga., p. 7.

http://serveris2000/Litlex/LL.DLL?Tekstas=1?Id=122295&Zd=&BF=1>X=P42972_82_1

mokykloje, be bausmės vykdymą kontroliuojančios institucijos (nepilnamečių reikalų inspektoriaus ir savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų) nekeisti gyvenamosios vietos. 2007 m. spalio mėn. Kauno apygardos teismas, nagrinėdamas apeliacinį skundą, panaikino apylinkės teismo sprendimą atidėti bausmės vykdymą. Teismo nutartyje buvo akcentuojama, jog teismas nepakankamai įvertino nuteistojo asmenybę, jo polinkį nusikalstamai veikai bei, skirdamas auklėjamojo poveikio priemones, nepagrindė, kaip šios priemonės gali lemti tolesnę vaiko socializaciją.¹⁷ Tokiais atvejais, kai teismai pagrįstai ir išsamiai nemotyvuoja savo sprendimo atidėti bausmės vykdymą ir paskiria auklėjamojo pobūdžio priemones – už auklėjimo priemonių vykdymo kontrolę atsakingos institucijos negauna visos vaikų ugdyti reikalingos informacijos: žinių apie vaiko elgesį, jo motyvaciją, teismo išvadų pagrindimą ir kt. Todėl tikslinga būtų parengti specialų klausimyną arba metodines rekomendacijas, kuriomis vadovaujantis teismai turėtų pagrįsti savo sprendimus atidėti bausmės vykdymą. Manytina, kad teismai, priimdami sprendimą atidėti bausmės vykdymą, turi remtis ne tik byloje esančiais duomenimis, tiesiogiai apibūdinančiais nuteistojo asmenybę, bet ir bylos aplinkybėmis, kurios sudaro galimybes įvertinti, ar nepilnamečio nusikaltimas (nusikaltimai) padaryti atsitiktinai, ar nepalankiai susiklosčius aplinkybėms, ar dėl kitų asmenų įtakos, ar nuteistajam apskritai būdingos antivisuomeninės, nihilistinės nuotaikos, ar yra ryškių polinkių daryti nusikalstamas veikas ir pan. Tokiu atveju reikalingas glaudesnis bendradarbiavimas su vaiko socialine aplinka: šeima, mokykla, vaiko teisių apsaugos tarnybomis, socialiniais darbuotojais, psichologais, teisėsaugos institucijomis ir pan. Minėtų institucijų pateikta informacija bei pasiūlymai dėl vaiko elgesio korekcijos turėtų būti įdėta į vaiko asmens byloje ir sudaryti ne tik teismo sprendimų priėmimo pagrindą, bet ir pasitarnauti vaiko globos institucijoms planuojant ugdomąją veiklą su vaiku.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad BK nėra įtvirtinto reikalavimo, jog nuteistajam bausmės vykdymo atidėjimas gali būti taikomas tik vieną kartą. Tokia nuostata yra ydinga, nes pati bausmės vykdymo atidėjimo esmė, paskirtis bei taikymo sąlygos suponuoja loginę išvadą, jog pakartotinai šio instituto taikymas negalimas arba galimas tik ypač išimtiniais atvejais ir esant labai pagrįstai teismo priimto sprendimo motyvacijai. Taip pat įstatymas tiesiogiai nedraudžia teismui taikyti BK 92 str. ir tais atvejais, kai nuteistas nepilnametis anksčiau irgi buvo padaręs nusikalstamas veikas ar turi neišnykusį teistumą. Toks neapibrėžtumas sudaro sąlygas teismams, nustačius BK 92 str. taikymo sąlygas, priimti formalų sprendimą atidėti bausmės vykdymą, neatsižvelgiant į tai, kad, pavyzdžiui, asmuo jau daug kartų teistas arba veikos padarymo metu turi neišnykusį teistumą. Manytina, teismai, priimdami sprendimus dėl pakartotino bausmės atidėjimo turi papildomai įvertinti kaltininko asmenybę ir šis vertinimas neturi būti atsietas nuo

¹⁷ Ten pat p.11

ankstesnės nusikalstamos veiklos. Išnykę teistumai taip pat turėtų turėti reikšmės vertinant asmenybę ir sudaryti pagrindą formuojant išvadą, kad nuteistasis ateityje nepadarys naujų nusizengimų.

Ydinga Lietuvos teismų praktika skirti laisvės atėmimo bausmes ir atidėti jos vykdymą, jeigu, atsižvelgus į bylos aplinkybes ir kaltininko asmenybę, galima paskirti sankcijoje numatytą kitą švelnesnę bausmę. Į šią aplinkybę atkreipė dėmesį ir JT Vaiko teisių komitetas, vertindamas antrąją Lietuvos JT Vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo ataskaitą.¹⁸ JT Komiteto nuomone, bausmės skyrimo prasmės neatitinka praktika, kai BK straipsnio, pagal kurį kvalifikuojama kaltininko veika, sankcijoje, be laisvės atėmimo numatytos ir kitos (švelnesnės) bausmės, pavyzdžiui, viešųjų darbų, baudos, laisvės apribojimo, nuteistajam paskiriama sunkiausia bausmė – laisvės atėmimas – ir kartu atidedamas šios bausmės vykdymas

Atidedamas bausmės vykdymą, teismas nepilnamečiui paskiria vieną ar kelias auklėjamojo poveikio priemones, numatytas BK 82 str., išskyrus atidavimą į specialią auklėjimo įstaigą. Teismas privalo skirti tik tas auklėjamojo poveikio priemones, kurios numatytos įstatyme, tačiau pasitaiko atveju, kai teismai nepaiso šio reikalavimo ir skiria kitas, BK 82 str. nenumatytas priemones, pavyzdžiui, be institucijos, prižiūrinčios bausmės vykdymo atidėjimą, sutikimo neišvykti iš gyvenamosios vietos ilgiau kaip 7 paroms.¹⁹ Labai svarbu, kad skirdamas auklėjamojo poveikio priemones, teismas tinkamai įvertintų būsimą jų poveikį nuteistam nepilnamečiui, nuteistojo galimybę jas įvykdyti, taip pat atsižvelgtų ir į nukentėjusiojo interesus. Taip pat privalo nustatyti konkretų priemonių įvykdymo laiką ar terminą, kuris negali viršyti paskirtos bausmės vykdymo atidėjimo laiko. Kaip rodo teismų praktikos analizė, labai dažnai šių reikalavimų nepaisoma. Gana dažnai teismai, pavyzdžiui, nurodo nepilnamečiui prievolę mokytis mokykloje ir ją baigti, kai mokslo trukmė viršija bausmės vykdymo atidėjimo laiką. Pasitaiko atveju, kai teismai neskiria nepilnamečiui reikalingos auklėjamojo pobūdžio priemonės, nors iš teismo medžiagos matyti, kad tokia priemonė jam yra būtina. Pavyzdžiui, alkoholį ar narkotines medžiagas vartojančiam vaikui teismas vietoj priverstinio gydymosi skiria kitas, ne tokias svarbias vaiko asmenybės bei elgesio korekcijai reikalingas priemones.

Kaip rodo, nuteistų nepilnamečių pagal teismų paskirtas bausmes skaičiaus analizė (žr. 2 lentelę), Lietuvoje teismai palyginti retai skiria nepilnamečiams viešuosius darbus, baudas, laisvės apribojimus ir kitas švelnesnes už laisvės atėmimą bausmes. Manytina, kad tai susiję su nepakankamai išvystytu minimalios priežiūros priemonių įgyvendinimo tinklu savivaldybėse,

¹⁸ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos komentaras. CRC/C/LTU/2, 2006 kovo.17 d. [http://www.socmin.lt/l.php?tmpl_into\[0\]=index&tmpl_name\[0\]=m_site_index2&tmpl_into\[1\]=middle&tmpl_id\[1\]=132&m_e_id=9&menu_i_id=666](http://www.socmin.lt/l.php?tmpl_into[0]=index&tmpl_name[0]=m_site_index2&tmpl_into[1]=middle&tmpl_id[1]=132&m_e_id=9&menu_i_id=666)

¹⁹ Zarasų rajono apylinkės teismo 2006 m. gruodžio 13 d. nuosprendis, baudžiamojoje byloje Nr. 1-100-310/2006.

kuriose trūksta viešųjų darbų organizavimo nepilnamečiams patirties, nepakankamai gerai organizuojamas nepilnamečių užimtumas ar socialinės paramos teikimas.

Apibendrintai galime teigti, kad teismai, bylose nustatę BK 92 str. taikymo sąlygas, paprastai atideda laisvės atėmimo bausmės vykdymą²⁰. Tačiau nevienoda teismų praktika suvokiant kai kurias įstatyme nustatytas bausmės vykdymo atidėjimo sąlygas (kai nenurodomi sprendimo atidėti bausmės vykdymą motyvai, neatskleidžiama kuo remiasi išvada, kad yra pagrindas manyti, jog ir realiai nevykdant paskirtos bausmės bus įgyvendinti bausmės tikslai; kai skiriant auklėjamojo poveikio priemones, jos nemotyvuojamos, nenustatomi aiškūs jų vykdymo terminai; bausmių vykdymas atidedamas pakartotinai teistiems asmenims, skirtingai skaičiuojamas bausmės vykdymo atidėjimo laikas ir kt.) sudaro prielaidas riboti teisingumo įgyvendinimo galimybes bei pažeisti nusikalstamas veikas padariusių vaikų teises.

Nepilnamečio atleidimas nuo bausmės vykdymo. Pagal BK 93 str. teismas gali atleisti asmenį esant trimis būtinoms sąlygoms ir bent vienai alternatyviai sąlygai. Būtiniosios sąlygos yra šios: 1) asmuo turi būti padaręs nusikalstamą veiką dar nesulaukęs 18 metų, 2) jis turi būti padaręs baudžiamąjį nusizengimą ar neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, 3) nusikalstamą veiką jis turi būti padaręs pirmą kartą. Teismas gali atleisti nuo atsakomybės nepilnametį, nustatęs bent vieną alternatyvią sąlygą, kad nepilnametis: 1) nukentėjusio asmens atsiprašė ir visiškai ar iš dalies savo darbu ar pinigais pašalino padarytą turtinę žalą arba 2) pripažintas ribotai pakaltinamu arba 3) pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką arba yra kitų pagrindų manyti, kad jis laikysis įstatymų ir nedarys nusikalstamų veikų.

Baudžiamajame kodekse įtvirtinta nepilnamečio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlyga „pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką“ teismų praktikoje suprantama nevienodai. Vieni teismai laikosi nuostatos, kad kelių pakartotinių nusikalstamų veikų padarymas pašalina galimybę asmenį pripažinti nusikaltusių pirmą kartą, kiti teismai laikosi priešingos pozicijos ir, svarstydami klausimą, ar nepilnametis pirmą kartą nusikalto, lemiamą reikšmę suteikia teistumo už pirmiau padarytas veikas buvimo ar nebuvimo aplinkybes.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog ankstesnės nusikalstamos veikos padarymo faktas tam tikromis aplinkybėmis gali prarasti savo teisinę reikšmę ir leidžia teigti, kad asmuo vėliau padaręs kitą veiką, nusikalto pirmą kartą. Tokia išvada galima, kai dėl ankstesnės nusikalstamos veikos kilęs baudžiamasis teisinis santykis yra visiškai pasibaigęs, pavyzdžiui, kai asmuo už anksčiau padarytą nusikaltimą buvo nuteistas, tačiau teistumas yra išnykęs arba panaikintas, nors asmuo padarė dvi pakartotinas veikas, tačiau dėl pirmosios suėjo patraukimo baudžiamojon

²⁰ Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą apžvalga., p. 1.

http://serveris2000/Litlex/LL.DLL?Tekstas=1?Id=122295&Zd=&BF=1>X=P42972_82_1

atsakomybėn senaties terminas ir kt. Tokiais atvejais laikoma, kad asmuo nusikalto pirmą kartą. Ši aplinkybė sudarė prielaidą teismams iki atleisti nuo bausmės vykdymo asmenis, jau turėjusius padarytas nusikalstamas veikas anksčiau. Pavyzdžiui, Čiobiškio specialiuose vaiko auklėjimo ir globos namuose 2007 m. gyveno du nepilnamečiai, iš kurių vienas anksčiau buvo padaręs 3, kitas - 2 nusikalstamas veikas, tačiau teismų buvo atleisti nuo bausmės vykdymo ir atsiųsti į vaiko socializacijos centrą. 2008 m. gegužės mėn. 20 d. Lietuvos Aukščiausiasis teismas priėmė nutartį, kuria išaiškino, jog „gramatinis ir sisteminis baudžiamojo įstatymo aiškinimas leidžia daryti išvadą, jog kelių pakartotinių nusikalstamų veikų padarymas pašalina galimybę pripažinti asmenį nusikaltusiu pirmą kartą“.²¹ Todėl nepilnametis pirmą kartą laikomas padariusiu nusikalstamą veiką, jeigu pripažįstama, kad jis, nebūdamas anksčiau nusikaltęs, yra padaręs tik vieną arba kelias nusikalstamas veikas, kurios viena kitos atžvilgiu nėra pakartotinės ir sudaro idealią sutaptį. Ši nutartis turėtų įpareigoti teismus, taikant BK 93 str. laikytis vieningos praktikos.

2.2. Nepilnamečių nusikalstamumo tendencijos

Nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų ir nuteistų pagal teismų paskirtas bausmes statistikos analizė (žr. 1 ir 2 lenteles) atskleidžia nuteistų nepilnamečių skaičiaus mažėjimo tendenciją. Pavyzdžiui, 2007 m., lyginant su 1998 m., bendras nuteistųjų nepilnamečių skaičius, sumažėjo 44 proc. Taip pat pastebima nuteistų, atidedant bausmę ar atleidžiant nuo bausmės vykdymo, nepilnamečių lyginamosios dalies visų nuteistų nepilnamečių atžvilgiu, sumažėjimo tendencija. Jei 1998 -2004 metais nuteistų, atidedant bausmę, nepilnamečių dalis sudarė apie 60 proc. visų nuteistųjų nepilnamečių, tai nuo 2005 metų ši dalis sumažėjo iki 35 proc. Atkreiptinas dėmesys į mažėjantį atleidžiamų nuo bausmės nuteistų nepilnamečių skaičių. 2001 m. tokie nepilnamečiai sudarė 8 proc. visų nuteistųjų, o nuo 2004 m. - 1-2 proc.

2 lentelė. Nuteisti nepilnamečiai asmenys pagal teismų paskirtas bausmes

Metai	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Iš viso nuteista nepilnamečių, iš jų:	2121	2239	2799	2624	2571	2269	1690	1424	1284	1189	-
- atidedant bausmės vykdymą;	1316	1670	1171	1721	1604	-	1045	405	449	400	430
<i>Lyginamoji dalis visų nuteistų nepilnamečių atžvilgiu, %</i>	62,0	74,6	41,8	65,6	62,4	-	61,8	28,4	35,0	33,6	34,8
- atleidžiant nuo bausmės;	43	44	635	213	147	-	32	16	9	9	10
<i>Lyginamoji dalis visų nuteistų nepilnamečių atžvilgiu %</i>	2	2	23	8	6	-	2	1	1	1	1,4
- nuteistų viešųjų teisių atėmimu;	-	-	-	-	-	2	1	2	0	0	1
- nuteistų viešaisiais darbais;	-	-	-	-	-	113	96	28	21	8	12

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2008-05-20 d. nutartis *Nepilnamečio atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės / Baudžiamoji byla Nr. 2K-P-85/2008.*

http://serveris2000/Litlex/LL.DLL?Tekstas=1?Id=122295&Zd=&BF=1>X=P42972_87_1

<i>Lyginamoji dalis visų nuteistų nepilnamečių atžvilgiu %</i>	-	-	-	-	-	5,0	5,7	2,0	1,6	0,7	1,1
- nuteistų pataisos darbai; ²²	22	15	18	13	14	-	-	-	-	-	-
- nubaustų bauda;	74	12	16	27	35	80	109	114	66	45	-
<i>Lyginamoji dalis visų nuteistų nepilnamečių atžvilgiu %</i>	3,5	0,5	0,6	1,0	1,4	3,5	6,4	8,0	5,1	3,8	-
- nuteistų laisvės apribojimu;	-	-	-	-	-	110		329	333	360	352
<i>Lyginamoji dalis visų nuteistų nepilnamečių atžvilgiu %</i>	-	-	-	-	-	4,8		23,1	25,9	30,3	31,2
- nuteistų areštu;	-	-	-	-	-	283	448	145	50	51	-
<i>Lyginamoji dalis visų nuteistų nepilnamečių atžvilgiu %</i>	-	-	-	-	-	12,5	26,5	10,2	3,9	4,3	-
- nuteistų terminuotu laisvės atėmimu	666	498	987	691	824	1681	1037	802	760	731	-
<i>Lyginamoji dalis visų nuteistų nepilnamečių atžvilgiu %</i>	31,4	22,2	35,3	26,3	32,0	74,1	61,4	56,3	59,2	61,5	-

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenimis.
<http://www.nplc.lt/sena/stat/asm/asm9.htm>

Nuteistųjų nepilnamečių skaičiaus sumažėjimas ir stabilizavimasis JT tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto nuostatų įgyvendinimo Lietuvos Respublikos antroje ataskaitoje pateikiamas kaip vykdomos socialinės politikos ir prevencinio darbo gerėjimo bei nuo 2003 m. pasikeitusios nusikalstamų veikų registracijos ir apskaitos tvarkos rezultatas.^{23, 24} Tačiau, kita vertus, faktas, jog ištirtų nusikalstamų veikų skaičius viršija nepilnamečiams pareikštų kaltinimų padarius nusikalstamą veiką skaičių bei nuteistų, atidedant bausmę ar atleidžiant nuo bausmės vykdymo, nepilnamečių dalies mažėjimas leidžia įžvelgti ir kitas nepilnamečių kriminalinės veiklos tendencijas.

Nepilnamečių padaromos nusikalstamos veikos tapo sunkesnės, dažniau jie teisiami, atlikę nusikalstamą veiką pakartotinai, sunkinančiomis aplinkybėmis arba už kelis teisės pažeidimus. Taip pat ne mažą dalį nusikalstamų veikų atlieka neturintys 14 metų vaikai, kurie netraukiami baudžiamojon atsakomybėn. Pavyzdžiui, 2007 m. iš visų nepilnamečių, kuriems buvo pateikti kaltinimai padarius nusikalstamą veiką, 8,4 proc. buvo kaltinami ją padarę pakartotinai, 19,6 proc. būdami neblaivūs ar apsvaigę nuo narkotinių medžiagų. Tai, kad nepilnamečiai vis daugiau atlieka sunkių kriminalinių nusikaltimų, rodo didėjantis skaičius įkaltintų nepilnamečių, kuriems skiriamos ilgesnės trukmės bausmės (žr. 3 lentelė).

²² Nuo 2003 m. gegužės 1 dienos įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos Baudžiamajam kodeksui tokia bausmės rūšis (pataisos darbai) nenumatyta.

²³ Nuo 2003-05-01 įsigaliojo naujieji Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, Baudžiamojo proceso kodeksas ir Bausmių vykdymo kodeksas; pasikeitė nusikalstamų veikų registracijos ir apskaitos tvarka; nusikalstamos veikos = nusikaltimai + baudžiamieji nusizengimai.

²⁴ Lietuvos Respublikos II ataskaita apie JT tarptautinių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto nuostatų įgyvendinimą laikotarpiu nuo 2002 -07-01 iki 2008 -12 - 31 /

http://www.socmin.lt/get_file.php?file=bU5acDBKaVlhV1NVMDhWZ25LYkZ3MmlmWjUyWHO1bkttYWVyaYUpYWmtjcWN6R3JOYVpwb3FHbVZuSmZlbn3NYUWxKNlJhSnVhdzVadVozQm5aTVprMDIzR21KeHZnV2FIWjd6RVVjZHZJtcFNvYVdsdHlwREZsWmxpbVdIV2tHVFlhTVNZMDVtZVpxS1oxY2RSekd2RWWhHbWtsS0Naa2NQSmI2TnduSmVkwjUIMkZJ

3 Lentelė. Nuteisti nepilnamečiai įkalinimo įstaigose pagal bausmės trukmę

Bausmės trukmė	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.
iki 6 mėn.	5	3	17	11
nuo 6 mėn. iki 1 m.	14	6	13	11
nuo 1 m. iki 3 m.	72	65	64	82
nuo 3 m. iki 5 m.	18	25	20	26
nuo 5 m. iki 10 m.	14	15	17	13

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Augantis 14-15 metų nuteistų nepilnamečių bei pristatytų į policijos įstaigas teisės pažeidėjų iki 14 metų amžiaus skaičius, atskleidžia nepilnamečių nusikalstamos veikos „jaunėjimo“ tendenciją. Pavyzdžiui, Lietuvos teismuose nuteisti 14 metų nepilnamečiai 2005 m. sudarė 5,6 proc. visų nuteistų nepilnamečių, 2006 m. – 6,6 proc., 2008 m. – 7,5 proc. Penkiolikmečiai atitinkamai – 16,9 proc., 20,9 proc., 15,3 proc. ir 18,2 proc. Iš visų nepilnamečių, 2005 m. pristatytų į policijos įstaigas, 15,9 proc. sudarė vaikai, neturintys 14 metų amžiaus, 2006 m. tokių vaikų buvo – 16,8 proc., 2007 m. – 17,0 proc., ir 2008 m. – 16,5 proc. vaikų.

Atskleistos nepilnamečių nusikalstamos veikos tendencijos leidžia paaiškinti ir nuteistų, atidedant bausmės vykdymą ar atleidžiant nuo jos, nepilnamečių dalies iš visų nuteistų nepilnamečių mažėjimą. BK 92 ir 93 straipsniuose įtvirtintos bausmių vykdymo atidėjimo ir atleidimo nuo bausmės sąlygos neleidžia teismams, skiriant nuteistiems nepilnamečiams bausmes, pritaikyti šių straipsnių nuostatų dėl nepilnamečių padarytų sunkių kriminalinių nusikaltimų arba atliktų po kelias pakartotinas nusikalstamas veikas.

Išvados

1. Nepilnamečių kriminalinės justicijos politika 1990-2000 metais nepajėgė sustabdyti augančio vaikų nusikalstamumo šalyje ir sudarė prielaidas ne tik gilėti senoms nepilnamečių nusikalstamumo tendencijoms, bet ir atsirasti naujoms. Nepilnamečių nusikalstamumo augimas bei prevencinių priemonių taikymo praktikos netobulumas suponavo būtinybę reformuoti nepilnamečių kriminalinės justicijos sistemą.

2. Naujojo LR Baudžiamojo kodekso normose, reglamentuojančiose nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę, atsispindėjo siekis suvokti nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę ne vien kaip bausmių administravimo ar vykdymo priemonę, bet labiau kaip jaunų teisės pažeidėjų resocializacijos ir rehabilitacijos galimybę. Teismai, bylose nustatę BK 92 ir 93 straipsnių taikymo sąlygas, paprastai atideda bausmės vykdymą arba atleidžia nuo jos nepilnamečius. Tačiau nevienoda teismų praktika suvokiant kai kurias įstatyme nustatytas bausmės vykdymo atidėjimo ar atleidimo nuo jos sąlygas sudaro prielaidas riboti teisingumo įgyvendinimo galimybes arba pažeisti nusikalstamas veikas padariusių vaikų teises. Dėl nepakankamai

išvystyto minimalios priežiūros priemonių įgyvendinimo tinklo savivaldybėse, palyginti retai skiriami nepilnamečiams viešieji darbai, baudos, laisvės apribojimas ir kitos švelnesnės už laisvės atėmimą bausmės.

3. Lietuvoje pastebima nuteistų nepilnamečių skaičiaus mažėjimo tendenciją, tačiau jų padaromos nusikalstamos veikos tapo sunkesnės, dažniau jie teisiami, atlikę nusikalstamą veiką pakartotinai, sunkinančiomis aplinkybėmis arba už kelis teisės pažeidimus, išaugo nusikalstamas veikas atliekančių vaikų iki 14 metų skaičius. Šios aplinkybės riboja teismų galimybes taikyti BK 92 ir 93 straipsnius.

Literatūra

- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 1999.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
- Lietuvos Respublikos Seimo įstatymas *Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo*. Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.
- Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. kovo 6 d. Nutarimas Nr. 197 „Dėl Vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos nacionalinės programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 40-1073.
- Lietuvos Respublikos vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 600 „Dėl nepilnamečių justicijos 2004 - 2008 metų programos patvirtinimo“. Valstybės Žinios, Nr. 83 – 3008.
- Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos komentaras. CRC/C/LTU/2, 2006 m. kovo 17d. [http://www.socmin.lt/l.php?tmpl_into\[0\]=index&tmpl_name\[0\]=m_site_index2&tmpl_into\[1\]=middle&tmpl_id\[1\]=132&m_e_id=9&menu_i_id=666](http://www.socmin.lt/l.php?tmpl_into[0]=index&tmpl_name[0]=m_site_index2&tmpl_into[1]=middle&tmpl_id[1]=132&m_e_id=9&menu_i_id=666)
- Lietuvos Respublikos II ataskaita apie JT tarptautinių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto nuostatų įgyvendinimą laikotarpiu nuo 2002-07-01 iki 2008 – 12 – 31 / http://www.socmin.lt/get_file.php?file=bU5acDBKaVlhV1NVMDhWZ25LYkZ3MmlmWjUyWHo1bkttYWVaYUpYWmtjcWN6R3JOYVpwb3FHbVZuSmZib3NYUWxKNIJhSnVhdzVadVozQm5aTVprMDIzR21KeHZnV2FIWjd6RvVjZHZtcFNVYVdsdHlwREZsWmxpbVdlV2tHVFlhTVNZMDVtZVpxS1oxY2Rsek2RWhHbWtsS0Naa2NQSmI2TnduSmVkJwUIMkZ
- Nacionalinio nusikaltimo prevencijos Lietuvoje centras. Nepilnamečių justicijos 1999-2002 metų programa, http://www.nplc.lt/sena/pr13/program_dok/47.doc (2010.03.12)
- Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2008-05-20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-85/2008. http://serveris2000/Litlex/LL.DLL?Tekstas=1?Id=122295&Zd=&BF=1>x=P42972_87_1
- Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą apžvalga. http://serveris2000/Litlex/LL.DLL?Tekstas=1?Id=122295&Zd=&BF=1>x=P42972_82_1
- Zarasų rajono apylinkės teismo 2006 m. gruodžio 13 d. nuosprendis, baudžiamojoje byloje Nr. 1-100-310/2006.
- Babachinaitė G. Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas // Jurisprudencija:

mokslo darbai, 2000. Nr. 15(7). P. 128-136.
 Prevencija. Policija ir visuomenė. Informacinis leidinys. Policijos departamentas prie VRM ir Nusikaltimo prevencijos Lietuvoje centras. 2006 m., Nr.3.
 Vaikų nusikalstamumas 2010.01.01 Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/7_Nusikalst20100210.doc
 Vilkas A., Bergmanis D. Nusikalstamumo tendencijos įžengiant į trečiąjį tūkstantmetį ir nusikalstamumo prevencijos problemos // Jurisprudencija: mokslo darbai, 1999. Nr. 13 (3). P. 83-75.

IMPLEMENTATION ISSUES OF THE JUVENILE CRIMINAL JUSTICE REFORM

Kęstutis Vitkauskas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The legal and administrative implementation issues of the juvenile criminal justice reform are analyzed in the article, based on different legal documents, provisions of the UN Convention on the Rights of the Child, the records of the Crime Prevention Centre in Lithuania, the data of the Children's Rights Protection Departments and court practice. The causes of the juvenile justice reform are revealed, the proceedings of its implementation, the legal regulation of the prosecution and enforcement of justice on juveniles who have committed crimes and offences are discussed, the problems of exercise of the educative impact means are disclosed.*

In conclusion is stated that due to certain legal regulation imperfections and incompleteness and absence of united court practice the development of service system of child's minimal and medium supervision in the counties is insufficient. Due to all mentioned reasons and the incompleteness of the work of all institutions the reform of juvenile criminal justice is implemented not effectively.

Keywords. *Juvenile justice reform, children's rights, Children's Rights Protection Department*

Kęstutis Vitkauskas, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Policijos veiklos katedros docentas. Mokslinių tyrimų kryptys: teisės sociologija.

Kęstutis Vitkauskas, Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Police Activities, Associated Professor. Research interests: sociology of law.